

**Відгук
офіційного опонента**

доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова
Херсонського державного університету Слюсаренко Ніни Віталіївни
на дисертаційну роботу Лялюк Галини Миколаївни
«Теорія і практика виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми
в Україні (XX – початок XXI століття)», представлену на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
в спеціалізовану вчену раду Д 36.053.01 Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей науки. Активізація державної політики щодо модернізації педагогічного процесу в Україні як ключового аспекту трансформаційних змін у суспільстві зумовлює оновлення його змісту та організації відповідно до сучасної парадигми освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Саме на виховання покладається місія розвитку країни через людину, здатну до духовного, морального, культурного відродження, творчої діяльності й інноваційного перетворення всіх сторін власного життя і життєдіяльності суспільства.

Комплекс завдань переходу системи освіти на нову філософію розвитку постає й перед такою її ланкою, як дитячі будинки та інтернатні заклади, що завжди відігравали і відіграють важливу роль у розвитку педагогічної теорії й практики. Оновлення традиційних теоретико-методологічних засад освітньо-виховного процесу дітей-сиріт, його реформування шляхом удосконалення або кардинальної зміни й нині залишається актуальним і гострим дискусійним питанням в українському суспільстві. А відтак, потребує переосмислення історико-педагогічного досвіду опіки та виховання дітей-сиріт у вітчизняній теорії і практиці. Тому дисертаційна робота Г. М. Лялюк є своєчасною, важливою і

набуває особливої актуальності з огляду на значущість реалізації дитиноцентрованої стратегії сучасної освіти.

Актуальність роботи підкреслюється й низкою суперечностей, виявлених в процесі дослідження, насамперед між:

- тенденцією впровадження стратегій деінституціалізації інтернатних закладів освіти, формально-орієнтованим проектуванням педагогічних концепцій виховання дітей-сиріт та потребою удосконалення механізмів реалізації ефективної опікунсько-виховної діяльності, загрозою збільшення чисельності соціального сирітства в Україні;

- потребою оновлення традиційних теоретико-методологічних засад, концептуально-методологічних підходів виховання дітей-сиріт з урахуванням реалій сьогодення у вимірі нової парадигми освіти та необхідністю збереження ефективних опікунсько-виховних традицій у вітчизняній педагогічній теорії та практиці;

- утвердженням особистісно-гуманістичної парадигми виховання дітей-сиріт, метою якої є розвиток особистості як суб'єкта саморозвитку з урахуванням національної своєрідності у вихованні, та відсутністю цілісного теоретико-методологічного обґрунтування вітчизняного історичного досвіду виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми.

Важливо, що дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідницької теми кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти як складової комплексної наукової проблеми «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005400) та в межах комплексного дослідження кафедри соціальної педагогіки «Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу» (державний реєстраційний номер 0116U003882) Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Найбільш істотні наукові результати, які містяться в дисертації.

У роботі Г. М. Лялюк достатньо глибоко обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження теорії та практики виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми (Р. 1), представлено концептуальні основи виховання

дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми (Р. 2), розкрито ідеєгенезу особистісної парадигми виховання дітей-сиріт у вітчизняній педагогічній науці (XX – початок XXI століття) та з'ясовано її ключові тенденції (Р. 3), розроблено періодизацію вітчизняної практики виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми у визначених хронологічних межах (Р. 4), виокремлено шляхи імплементації продуктивних ідей виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми в Україні XX – початку XXI століття, обґрунтовано праксеологічні аспекти досліджуваної проблеми, здійснено системний аналіз технологій виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми та специфіки їх використання, визначено напрями удосконалення фахової підготовки, особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів / соціальних педагогів до інноваційної опікунсько-виховної діяльності (Р. 5).

Узагальнені результати дослідження та висновки сформульовано на належному теоретико-методологічному рівні (автореферат с. 26–32, дисертація с. 428–436).

Ґрунтовним вважаємо аналіз понятійно-категорійного апарату проблеми виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми, адже авторкою уточнено зміст стрижневих понять у річищі вітчизняних і зарубіжних наукових студій («парадигма виховання», «особистісна парадигма», «сирітство»), вдало запропоновано авторське визначення концептів «виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми», «опікунсько-виховна діяльність».

Усі структурні лінії дисертаційного дослідження побудовані на засадах цілісності, логічності, а теоретичні викладки підтверджують значущість презентації результатів наукового пошуку в міждисциплінарному ракурсі. Аналіз визначених завдань засвідчує великий обсяг ідей, виокремлених для представлення цілісного бачення теорії та практики виховання дітей-сиріт в Україні у досліджуваний період.

Застосування потужних методологічних підходів, історико-педагогічного аналізу теоретичного, нормативно-правового забезпечення організації виховання дітей-сиріт у XX – початку XXI століття в Україні надало можливість здобувачці репрезентувати уявлення про поліфункціональність,

багатовимірність теоретичного конструкту, що є змістом її наукових пошуків, а саме: «виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми» та з урахуванням ретродосвіду окреслити перспективи імплементації положень особистісної парадигми в сучасну практику виховання дітей-сиріт в Україні.

Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем широти та ґрунтовності аналізу теоретико-прикладних аспектів виховання дітей-сиріт у визначених хронологічних та територіальних межах. На засадах наукової коректності та принципах наукової етики узагальнено й систематизовано педагогічну, філософську, культурологічну та психологічну інформацію у висвітленні теоретико-методологічних і концептуальних основ наукового пошуку.

Дисертанткою виокремлено структурні компоненти концепції виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми: рефлексивно-кумулятивний, методологічний, змістово-еволюційний, базисно-прогностичний, системно-організаційний; представлено систему принципів виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми; обґрунтовано принципи, що увиразнюють специфіку виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми (суб'єктності, кордомедійності, етично-альтруїстичний, довіри, авторитетності педагога як значущого дорослого, організації виховного простору як педагогічного конструкту).

Нові факти, одержані пошукувачем. Дослідження містить нові наукові положення щодо історико-теоретичних передумов і сучасного стану виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми, виявлення провідних тенденцій та обґрунтування перспективних напрямів розвитку теорії і практики опікунсько-виховної діяльності.

Наукова новизна є вагомою і свідчить про особистий внесок у розвиток педагогічної науки, адже дисертанткою вперше здійснено цілісний науковий аналіз педагогічної теорії і практики виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми в Україні (XX – початок XX століття). Виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми проаналізовано як педагогічну категорію

і багатоаспектний феномен у суспільно-політичному, соціокультурному, теоретичному, технологічному та інституційному вимірах.

На основі системного аналізу релевантних джерел авторкою презентовано широке обґрунтування вітчизняної ідеєгенези виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми (XX – початок XXI століття), яку розкрито крізь призму вітчизняної філософсько-освітньої та соціологічної думки, психолого-педагогічних досліджень, дитиноцентричного, соціально-особистісного, гуманістичного, особистісно орієнтованого підходів, та розкрито її ключові тенденції.

Заслуговує на увагу розроблена авторкою періодизація та визначені основні тенденції генези виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми у вітчизняній практиці досліджуваного періоду. Дослідження показує дискретність відображення змісту ціннісного ставлення до особистісного розвитку дитини-сироти на рівні освітньої політики та освітніх реформ. Результати дослідження підтверджують орієнтованість практики виховання дітей-сиріт на виховний ідеал, керований суспільними запитами, який впливав на формування змісту інтернатної освіти, вибір форм, методів і засобів організації інституційного виховання дітей-сиріт.

Дисертанткою вдало обґрунтовано праксеологічні аспекти виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми, виокремлено і систематизовано технології та інноваційні методи виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми; визначено перспективні напрями вдосконалення фахової підготовки, особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів / соціальних педагогів до реалізації інноваційної опікунсько-виховної діяльності.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також одержаних результатів і висновків дисертації. Задля розв'язання поставлених завдань Г. М. Лялюк вдало обрано комплекс методів наукового дослідження (загальнонаукові методи; методи парадигмального аналізу; систематизації; контент-аналізу; історико-порівняльний; історико-системний; історико-генетичний; герменевтичний; пошуково-бібліографічний; педагогічної

реконструкції; персоналістично-бібліографічний; проблемно-хронологічний; емпіричні та статистичні методи; прогностичний метод).

Високий рівень творчого, наукового мислення й наполегливість дисертантки підтверджені відповідним рівнем апробації результатів дослідження, що засвідчує її участь у численних науково-практичних конференціях різного рівня. Аналіз публікацій Г.М. Лялюк демонструє високий науковий потенціал, що виявляється в якісних і кількісних показниках опублікування результатів наукового пошуку. Зазначимо, що основні положення й результати дисертації представлено в 62 публікаціях, серед яких: 1 монографія, 2 розділи у колективних монографіях, 29 статей у фахових виданнях України, 7 – в іноземних наукових виданнях та ін.

Вірогідність наукових положень, наведених у дослідженні, зумовлена комплексним підходом до розв'язання його завдань, методологічною обґрунтованістю вихідних положень, а також результатами практичної перевірки. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечена ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць (опрацьовано 922 позиції джерельної бази). Різні аспекти та результати дослідження впроваджені у практику роботи закладів вищої освіти: Мукачівського державного університету, Львівського обласного інституту післядипломної освіти, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, а також Пустомитівського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, дитячого будинку «Оранта» м. Дрогобич, ліцею № 4 імені Лесі Українки Дрогобицької міської ради Львівської області.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.
Особливу цінність для педагогічної науки та практики мають виокремлені систематизовані результати дослідження у вигляді теоретичних положень, висновків і рекомендацій, позитивний ретроспективний досвід, шляхи імплементації продуктивних ідей та перспективи розвитку ефективних

інноваційних підходів до реалізації опікунсько-виховної діяльності в умовах соціальних змін та трансформації інституційних закладів опіки дітей в Україні.

Необхідно наголосити на практичному значенні наукових здобутків Г. М. Лялюк. Заслугує високої оцінки розроблений авторкою та впроваджений в освітню практику навчальний курс «Психологічні основи роботи у дитячих будинках та інтернатах», а також відповідний науково-методичний комплекс, з метою сприяння оволодінню майбутніми фахівцями опікунсько-виховним інструментарієм на основі опанування специфіки психологічних закономірностей особистісного розвитку дітей-сиріт.

Значущими є отримані в процесі дослідження дані, висловлені концептуальні ідеї, систематизовані наукові положення й рекомендації, що уможливлюють визначення позитивного потенціалу виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми й обґрунтування його перспективного значення для розвитку української педагогічної теорії та практики шляхом запровадження у вітчизняний освітній простір.

Недоліки роботи. Попри позитивне оцінювання дослідження, наукове й практичне значення отриманих результатів, вважаємо за потрібне висловити деякі побажання дискусійно-рекомендаційного характеру, а саме.

1) принципи виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми доцільно б було систематизувати у таблиці із зазначенням авторів, у працях яких розкрито ідеї, що розкривають певні принципи;

2) сучасні вчені все більшу увагу звертають на відмінності у вихованні хлопців і дівчат. Діти-сироти не є винятком. Однак на сторінках дисертації цьому аспекту приділено недостатню увагу;

3) у параграфі 3.3. порушується хронологічна послідовність висвітлення проблеми. Не зовсім вдалим є перехід від ідей А. Макаренка до поглядів В. Сороки-Росинського;

4) у дисертаційній роботі варто було б виділити окремий підрозділ та проаналізувати в ньому історичний досвід з позицій сьогодення, виокремити позитивні аспекти цього досвіду та здійснити прогностичний аналіз виховання дітей-сиріт на основі вищезгаданого досвіду;

5) на сторінках дисертації досить широко представлено показники щодо кількості установ інституційного догляду та дітей, які у них виховувалися, доречно було б унаочнити узагальнені статистичні дані;

6) вважаємо надто об'ємними висновки до третього та четвертого розділів роботи. Загальні висновки також можна було б зробити більш лаконічними.

Однак висловлені зауваження, побажання й дискусійні питання не є принциповими, не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної праці, яка має вагоме значення для розв'язання актуальних проблем сучасної історико-педагогічної науки.

Рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані в системі підготовки майбутніх педагогів/соціальних педагогів, для підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Отримані в процесі дослідження відомості, фактологічні дані, науково-методичні матеріали, узагальнені й систематизовані положення сприятимуть осучасненню вітчизняної педагогічної науки та практики, підготовці наукових праць теоретико-методологічного й методичного характеру.

Систематизовані наукові висновки і рекомендації можуть стати теоретико-методологічним підґрунтям для розробки інноваційних технологій актуалізації особистісного ресурсу дітей-сиріт. Праксеологічні аспекти досліджуваної проблеми можна використати для оптимізації виховного процесу педагогами, психологами, соціальними педагогами, працівниками соціальних служб для молоді, працівниками соціально-ресурсних центрів для дітей-сиріт, а також прийомними батьками.

Таким чином, рецензована дисертація підготовлена на високому науково-методологічному рівні, є самостійним, завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми загальної педагогіки та історії педагогіки. Результати дослідження засвідчують досягнення окресленої мети й доказове виконання сформульованих завдань. Зміст автореферату відображає структуру, основні положення, результати й висновки дисертації, що відповідає вимогам до докторських досліджень.

Дисертаційна робота «Теорія і практика виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми в Україні (XX – початок XXI століття)», її актуальність, зміст, обсяг, наукова новизна, теоретичне та практичне значення, обґрунтованість наукових положень, вірогідність висновків, якість оформлення й повнота викладу узгоджені з вимогами пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Лялюк Галина Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова

Н. В. Слюсаренко

З. В. Слюсаренко
підтверджую начальник ВК
Кураєв З. А.